

διασκελίζει ἄπειρον ὅσον ὁ ἄνθρωπος τὰ ὅρια ἔκεινου, τὸ δποῖον ἔξηγεῖται ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐρμηνείας ταύτης πιστοποιεῖ δριστικῶς ὅτι ἡ δύναμις πρὸς γνῶσιν καὶ διεύρυνσιν τοῦ κόσμου, ἡ δποία διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ὅντα, δὲν εἶναι μέσον ἀπλῶς, διαμορφώθεν ^{ὑπὸ} αὐτοῦ ἐπειδὴ δὲν ἥδύνατο κατ’ ἄλλον τρόπον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν δρμήν πρὸς αὐτοσυντηρησίαν, ἀλλὰ πρωταρχική, ἀρχέγονος καὶ αὐθυπόστατος δωρεά καὶ χάρις. Συμβάλλει ἀσφαλῶς εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ μόνον ὅπως πληρώσῃ οὕτω τοὺς ἔξωτερικοὺς δρους, οἱ δποῖοι ἀπαιτοῦνται πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ κυρίου αὐτῆς ἔργου. Ἐκ τῶν εἰρημένων καταδεικνύεται ὅτι ἥμπορεῖ μὲν νὰ ἔξιβελίζῃ ἀπὸ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἡ ἄνθρωπολογία τὸν δρον πνεῦμα, ἀλλ’ ἀδυνατεῖ νὰ ἔξαλείψῃ καὶ τὸ ύπ’ αὐτῆς σημαινόμενον. Καὶ δμως ποία ἄλλη λέξις θὰ ἥτο μᾶλλον κατάλληλος πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ μυχαίτατου καὶ οὔσιωδεσιάτου τούτου γνωρισμάτος τῆς ἄνθρωπίνης φύσεως; Δὲν εἶναι ίδιωμα ἀπλῶς δργανικοῦ ὅντος, τὸ δποῖον διακρίνει τοῦτο ἀπὸ τὰ λοιπὰ καὶ χρησιμεύει πρὸς τὴν αὐτοσυντηρησίαν. Ἀλλ’ ύπ’ αὐτὸν οοῦμεν τὴν πρὸς ούδεν δυναμένην νὰ παραβληθῇ δύναμιν τῆς ἀληθείας, ἡ δποία ούδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς βιολογικὰς λειτουργίας. Διότι ἐπιδιώκει νὰ περιλάβῃ εἰς ἔαυτὴν τὸν κόσμον. Τὸ πλάτος τοῦ κόσμου δὲν δύναται νὰ μένῃ ἀνέφικτον εἰς αὐτήν, ἐπειδὴ ἀποβλέπει εἰς αὐτὸν καὶ ἔξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ. Οὕτω, ἐπάγεται ὁ Litt, ἐπιστρέφομεν εἰς τὸ πνεῦμα. Τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην δὲν ἐπιβάλλει μόνον ἡ ἀνάγκη τῆς θεωρητικῆς σαφηνείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν χρόνων μας. Διότι αὐτοὶ χρειάζονται πάλιν «τὴν πίστιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος», πρὸς τὴν δποίαν προέτρεπεν εἰς τὸ ἐναρκτήριον μάθημά του ὁ "Ἐγελος τοὺς νεαρούς του ἀκροατάς.

* * *

Ἐκ νέου ἀνακάλυψιν τοῦ πνεύματος καὶ ἐπιστροφὴν εἰς αὐτὸν σημαίνει καὶ ἡ προαγωγὴ τῆς περὶ ἀξιῶν θεωρίας; ὡς διεμορφώθη αὕτη κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰώνα. Τὰ πορί-

σματα τῆς πολλαπλῆς ταύτης ἀξιολογικῆς ἐρεύνης ἔχουν ἐν συντομίᾳ ώς ἔξῆς : 'Υπάρχει ὑπερατομικὸν κράτος ἀξιῶν, τὸ δποῖον εἶναι κατ' ἀκολουθίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ ἀξιολογούμντος ὑποκειμένου. Τὸ κράτος τοῦτο τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ διέπουσα αὐτὸν νομοτέλεια, ὑφίστανται παραλλήλως πρὸς τὸ κράτος τῶν ἴδεων καὶ τὴν νομοτέλειαν, ἡ δποῖα διέπει τὸ Εἶναι. Διαφέρει δμως αὐτῶν καθ' ὅσον δὲν εἶναι λογικὴ νομοτέλεια καὶ τάξις, ἀλλὰ συνδέεται πρὸς τὴν θυμικὴν πλευρὰν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ ἀξιολογικὰ περιεχόμενα δὲν ἀνάγονται εἰς τὴν νόσιν, ἀλλὰ βιοῦνται ὑπὸ τοῦ θυμικοῦ. "Ἡ μᾶλλον εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀξιῶν μετέχει ἡ ὅλη προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ δργανον, διὰ τοῦ δποίου βιοῦμεν αὐτάς, εἶναι τὸ ἀξιολογικὸν συναίσθημα. Γνῶσιν αὐτῶν λαμβάνομεν δι' ἐνεργημάτων ἀναφορικότητος, ἀξιολογικῶν συναίσθημάτων καὶ ἀξιολογικῆς θέας. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀναλάμπουν τρόπον τινὰ αἱ ἀξίαι ἐν ἡμῖν, καταλαμβανόμεθα ὑπὸ αὐτῶν. Τὸ κράτος αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὸν ἴδεατὸν κόσμον, δύνανται δμως νὰ γίνωνται πραγματικαὶ, νὰ μεθίστανται εἰς τὴν τάξιν τοῦ πραγματικοῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καθ' ἔαυτάς εἶναι ἴδεωδη καὶ ώς τοιαῦτα δὲν ἔκφραζουν τὸ Εἶναι, ἀλλὰ τὸ Δέον. Διὸ στεροῦνται τῆς ἀναγκαστικότητος τῶν φυσικῶν νόμων. Τέλος τὸ κράτος τῶν ἀξιῶν εἶναι ιεραρχικῶς διατεταγμένον. 'Υφίσταται ἀξιολογικὴ κλῆμαξ, σύστημα κατωτέρων καὶ ἀνωτέρων ἀξιῶν, βαθμολογικὴ σειρὰ ὄλικῶν, ἥθικῶν, αἰσθητικῶν, θρησκευτικῶν ἀξιῶν. Οὕτω ἐπανέρχεται ὁ εἰκοστὸς αἰῶν εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν ἀξιῶν καὶ ἐπανασυνδέει τὰ νήματα πρὸς τὴν μακράν πλατωνικὴν καὶ ἀριστοτελικὴν παράδοσιν. 'Ως πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα ταύτην ἐπικρατεῖ δμοφωνία μεταξὺ τῶν διαφόρων σχολῶν, οἵαι ἡ φαινομενολογική, ἡ τῆς κριτικῆς πραγματοκρατίας, ἡ νεοκαντιανὴ τῆς Βάδης κ.ἄ. Εἶναι δμως δυνατὴ ἡ προχώρησις πέρα τῆς διακριβώσεως ταύτης τοῦ ἀντικειμενικοῦ κύρους τῶν ἀξιῶν, τ.ἔ. τῆς ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον ἰσχύος των; Τοῦτο πράττει λ.χ. ὁ Scheler, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν N. Hartmann καὶ ἄλλους, οἱ δποῖοι ἀρκοῦνται εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ὁ ἀξιολογικὸς κόσμος

κέκτηται ἀντικειμενικὸν κῦρος. Διότι δὲ γνωστὸς οὗτος φιλόσοφος προχωρεῖ εἰς μεταφυσικὴν ἐμπέδωσιν τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν ἀφορμώμενος ἀπὸ τὴν φαινομενολογίαν. Συμφώνως πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην μέθοδον, ἐνέργημα καὶ ἀντικειμενον τελοῦν εἰς σχέσιν ἀντιστοιχίας πρὸς ἄλληλα. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἀξίαι ἀποτελοῦν ἀντικειμενικὴν κατηγορίαν *Ισχύει* καὶ δι⁹ αὐτὰς δὲ νόμος ἔκεινος τῆς ἀντιστοιχίας. ¹⁰ Ἀντιστοιχοῦν λοιπὸν εἰς τὰς ἀξίας ὠρισμένα ἐνεργήματα τῆς συνειδήσεως. Προσδιορίζονται κατὰ ταῦτα καὶ αὐταὶ ἀπὸ ὠρισμένον εἶδος ἐμπειρίας καὶ δέον νὰ γίνωνται ἀντιληπταὶ ὑπὸ συναισθανομένης συνειδήσεως συμφώνως πρὸς τὴν ἴδιαν αὐτῶν φύσιν. Οὐ νόμος οὗτος τῆς ἀντιστοιχίας χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Scheler πρὸς μεταφυσικὴν ἐμπέδωσιν τῶν ἀξιῶν, διότι θεωρεῖ αὐτὸν σπουδαιότατον μέσον πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, τὸ δποῖον ὡς ὕψιστον συγχρόνως ἀγαθὸν εἶναι τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ πηγὴ πάσης ἀξίας.

* * *

Οὕτω ὁ εἰκοστὸς αἰών· ἀνακαλύπτει πάλιν τὸ πνεῦμα, ἀναγνωρίζει τὴν αὐτοτέλειάν του, διαπιστώνει τὸ ἀντικειμενικὸν κῦρος του, δέχεται τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξίαν του καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῆς μεταφυσικῆς του ὑποστάσεως. Γοῦθο δούμως δὲν σημαίνει ὅτι ἐξηφανίσθη ὡς διὰ μαγείας ἡ φυσιοκρατικὴ περὶ αὐτοῦ ἀντίληψις τῆς προγηθείσης περιόδου. Τούναντίον συνεχίζεται αὕτη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους μας, πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν *Ισχυράν* ἐπίδρασιν τοῦ ιηρύγματος τοῦ Nietzsche. Κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀληθὲς εἶναι ὅ,τι συντηρεῖ καὶ προάγει τὴν ζωὴν, δπως ἡθικὸν τὸ ἐν βιολογικῇ ἐννοίᾳ ὀφέλιμον, δηλαδὴ πᾶν ὅ,τι ἐξυπηρετεῖ τὴν ζωὴν ἢ τὴν βούλησιν πρὸς δύναμιν. Οὕτω ἀφανίζεται τὸ ἀπόλυτον κῦρος τῶν λογικῶν καὶ ἡθικῶν ἀξιῶν, αἱ δποῖαι ἐκπίπτουν εἰς σχετικὰς ἀπλῶς ἀξίας. Διότι εἶναι κατ' ἀνάγκην ὑποκειμενικαὶ, τίθενται αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου, διὸ καὶ στεροῦνται ἀντικειμενικότητος, καθολικοῦ καὶ ὑποχρεωτικοῦ κύρους. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶναι δυνατὴ ἡ ἀντιστροφή τῶν. Τὴν

άντιστροφήν ταύτην ἀκριβῶς ἐπιχειρεῖ ὁ Nietzsche, ὁ δποῖος τοποθετεῖ εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακος τὰς ζωτικὰς ἀξίας. ‘Ως ἴδεωδες τοῦ βίου προβάλλεται ὁ ἐνσαρκωτὴς τῶν ἀξιῶν τούτων, ὁ ὑπεράνθρωπος, ὁ δποῖος ἵσταται διὰ τοῦτο πέρα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Εἶναι εὔκολον νὰ διαγνώσῃ τις τὰς κύρια στοιχεῖα τοῦ κηρύγματος τούτου τοῦ συγγραφέως τοῦ «Ζαρατούστρα». Τὸ ἐν ἐξ σύτῳν εἶναι ἀντινοησιαρχικόν, τὸ ἄλλο φυσιοκρατικόν. ’Επανευρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τοὺς χρόνους μας εἰς τὰς ψυχολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἴδεας τοῦ Klages, αἱ δποῖαι δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς νοησιαρχίας, τῆς τεχνικοποιήσεως καὶ τῆς ρηχοποιήσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων. Καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπολογίαν τοῦ Klages τὸ πνεῦμα ἀποτελεῖ αὐθυπόσπαστον δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἐμφανίζεται ὡς τι γέον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λοιπὰς δυνάμεις τὰς κοινὰς εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καὶ εἰς τὰ ζῶα. Συνιστᾷ λοιπὸν καὶ δι’ αὐτὸν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν μεταξὺ τούτου καὶ ἐκείνων. Κατὰ ταῦτα δὲν συμμερίζεται ὁ Klages τὴν παλαιοτέραν ἐκείνην μορφὴν τῆς φυσιοκρατικῆς ἀνθρωπολογίας, τὴν δποῖαν ἀνενέωσε κατὰ τὸν αἰῶνα μας ὁ Freud. Διότι ὁ τελευταῖος οὗτος δέν ἀναγνωρίζει τὸ πνεῦμα ὡς αὐτοτελῆ ἀρχὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅλλα θεωρεῖ αὐτὸν ὡς παράγωγον τῶν δρμῶν καὶ κατ’ ἀκολουθίαν δέχεται ποσοτικὴν μόνον διαφορὰν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου. ’Αλλ’ ὅμως ὁ Klages ἔκδέχεται τὸ πνεῦμα μονομερῶς ὡς νόησιν μόνον, ὅπως καθόλου ἡ φυσιοκρατία. ’Εντεῦθεν ἔξηγεῖται ὁ ἀγών, τὸν δποῖον ἀνέλαβεν ἐναντίον του. Εἶναι πολέμιος τῆς ζωῆς καὶ ὡς τοιοῦτο δέον νὰ ἔξιθελισθῇ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον βίον. Τοῦτο θὰ κατορθωθῇ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν, διὰ τῆς συμφιλιώσεως αὐτοῦ πρὸς τὰς τυφλάς, τὰς χθονίας δυνάμεις τῆς ζωῆς, διὰ τῆς καταδύσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς ἐμψυχωμένης φύσεως. Τοῦτο ὅμως εἶναι καθαρῶς φυσιοκρατικὴ ἔποψις, τὴν δποῖαν ὅπὸ ὅλην μορφὴν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν περίκόσμου καὶ βίου θεωρίαν τοῦ ἔθνικοσοσιαλισμοῦ καὶ εἰς μερικὰς συναφεῖς πρὸς αὐτὸν θρησκευτικὰς κινήσεις τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων. ’Αλλ’ αἱ φυσιοκρατικαὶ αὕται

κατευθύνσεις δὲν έχουν πλέον τὴν ύπεροχήν, δημοσίευσιν διαβάσαινε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰώνος. Οἱ κράτιστοι καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκπρόσωποι τῆς φιλοσοφίας τῶν χρόνων μαζὶ θεωροῦν αὐτὰς ἀβασίμους καὶ ύπερνικηθείσας. Παραπέμποντες εἰς δοκιμήν αὐτῶν προσθέσωμεν ἐνταῦθα διὰ τοῦτο ὅτι ἡδη ὁ Husserl κατήνεγκε καὶ ριον πλῆγμα κατὰ τῆς φυσιοκρατίας καὶ τῆς σχετικοκρατίας διὰ τῶν «Λογικῶν ἔρευνῶν» του δοκίμου ἀφορᾶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λογικῆς νοήσεως. Ὁ Scheler κατέδειξε τὸ ἀσύστατον τῆς φυσιοκρατικῆς ἡθικῆς τοῦ Nietzsche, ὡς καὶ τὴν ὄρθην σχέσιν μεταξὺ πνεύματος καὶ ζωῆς. Ὁ N. Hartmann ἀπέδειξεν διὰ τοῦτο ἡ σχετικότης τῶν ἡθικῶν ἀξιῶν τελεῖ εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἀληθινὴν φύσιν τῆς ἀξίας. Ὁ ψυχολόγος Seffert κατέστησε φανερὰν τὴν παρεμηνείαν τοῦ πνεύματος ἐκ μέρους τοῦ Klages καὶ τὴν παραγγάρισιν τῆς οὐσίας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Σύσσωμος σχεδὸν ἡ νεωτέρα ψυχολογία ἀποκρούει τὴν ἐπέκτασιν τῶν ψυχοπαθολογικῶν ἀρχῶν καὶ μεθόδων τοῦ Freud εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ὅλου ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Πολὺ δὲ πρότερον κατεπολέμησεν ὁ Riehl τὴν ἀξιολογικὴν σχετικοκρατίαν τῆς φυσιοκρατίας. Ὁ λεπτὸς καὶ ἐπιφανῆς φιλόσοφος, ὁ ὅποιος δὲν δύναται νὰ κατηγορηθῇ ὡς μεταφυσικῶς προκατειλημμένος, περανεῖ τὸν σχετικὸν περὶ ἀξιῶν λόγον διὰ τῶν ἑξῆς ὠραίων φράσεων : «Ο ἀνθρωπος θὰ πιστεύει πάντοτε εἰς τὸ ύπερανθρώπινον εἴτε θεῖον καλεῖ αὐτὸν εἴτε ίδεωδες. Χωρὶς ίδεωδες ύπεράνω του ἀδυνατεῖ νὰ βαδίζῃ ὄρθιος ἐν τῇ πνευματικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως. Τὸ ύπερανθρώπινον τοῦτο, τὸ ίδαινικὸν πρότυπον, εἶναι ὁ κόσμος τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν. Καὶ ύπεράνω τοῦ μεγίστου τῶν ἀνθρώπων αἰωρεῖται ὁ κόσμος οὗτος, δημοσίη καὶ ἐντὸς τοῦ στήθους του. Ἀλλ' αἱ ἀξίαι αὗται, αἱ ὅποιαι διέπουν τὰς δημιουργίας καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐμψυχώνουν τὸ φρόνημά του, οὔτε ἐφευρίσκονται ὑπὸ αὐτοῦ οὔτε ἀνατυπούνται δι' ἀντιστροφῆς. Ἀνακαλύπτονται καὶ δημοσία τὰ ἄστρα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατέλλουν κατ' ὄλγον καὶ ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀνθρώπινον δρίζοντα σὺν τῇ προόδῳ τοῦ πολιτι-

σμοῦ. Δὲν εἶναι παλαιαὶ ἀξίαι οὕτε νέαι ἀξίαι, ἀλλ' εἶναι αἱ ἀξίαι».

* * *

Αἱ νέαι αὗται περὶ πνεύματος ἀντιλήψεις, αἱ ὅποιαι μαρτυροῦν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς φυσιοκρατικῆς ἐρμηνείας του, συνδέονται στενώτατα πρὸς τὴν τροπήν, τὴν ὅποιαν παρατηροῦμεν εἰς τὰς πνευματικάς ἐπιστήμας. Ἡ σχέσις αὕτη εἶναι αὐτονόητος. Διότι ἀντικείμενον τῶν ἐπιστημῶν τούτων εἶναι τὸ πνεῦμα τόσον τὸ ὑποκειμενικὸν ὅσον καὶ τὸ ἀντικείμενικόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔνοικεῖ τρόπον τινὰ εἰς τὰ δημιουργήματα τοῦ πολιτισμοῦ, δ ὅποιος εἶναι ἡ δι᾽ αἰσθητῶν μορφῶν περιβολὴ τῶν ἀξιῶν τοῦ πνεύματος. Ἐπειδὴ ἀποτελεῖ συνέχισιν τῆς ζωῆς τῆς φύσεως καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συντήρησιν τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς διὰ τῶν διαφόρων μέσων, τὰ ὅποια δημιουργεῖ, ἀφ' ἐτέρου εἶναι ἔξαρσις ὑπεράνω τῆς φύσεως, δημιουργία ἀξιῶν, αἱ ὅποιαι κέκτηνται τὴν ἴδιαν αὐτῶν νομοτέλειαν καὶ πραγματοποιοῦν νόημα ἀνεξάρτητον τῶν ἀπλῶς βιολογικῶν σκοπῶν. Τὸν ἴδιότυπον τοῦτον χαρακτῆρα τοῦ πολιτισμοῦ ἤρνεῖτο ἡ φυσιοκρατία τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἡ ὅποια μετέφερε τὰς κατηγορίας καὶ τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πνευματικῶν φαινομένων. Ὁπως ἡδυνάτει νὰ διακρίνῃ τὸν ψυχικὸν κόσμον ἀπὸ τὸν φυσικὸν καὶ ὅπως ἔθεωρει τὰ ψυχικὰ φαινόμενα προϊόντα ἥ ἐπιφαινόμενα τῶν φυσικῶν λειτουργιῶν, οὕτω συνέχεε καὶ τὴν ἀνωτέραν πλευρὰν τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν ύλικήν του πλευρὰν καὶ παρῆγεν αὐτὴν ἐκ ταύτης. Αἱ μορφαί, ὑπὸ τὰς ὅποιας ἐπραττε τοῦτο, ἥσαν ἡ μηχανοκρατική καὶ ἡ βιοκρατική. Κλασσικὸν παράδειγμα τῆς πρώτης εἶναι ὁ ἱστορικὸς ύλισμός, ὁ ὅποιος ἐκλαμβάνει τὸ πνεῦμα ὡς ἀπλῆν ἐποικοδόμησιν ἔξαρτωμένην ἐξ οἰκονομικῶν συνθηκῶν καὶ κοινωνικῶν συνθέσεων. Τὴν αὐτονομίαν τοῦ πνεύματος ἀρνεῖται καὶ ἡ δευτέρα μορφή, ὅχι ὅμως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μηχανοκρατίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ πολιτισμοῦ ὡς βιολογικοῦ ἀποκλειστικῶς φαινομένου. Ἐφαρμόζει λαϊπόν βιολογικὰς κατηγορίας εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅχι κατηγορίας

τῆς φυσικῆς. Τὰ φαινόμενα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκπίπτουν οὕτω εἰς βιολογικά, εἰς φαινόμενα τῆς ἐνοργάνου φύσεως.

‘Αλλ’ ἡ νέα περὶ τοῦ πνεύματος ἀντίληψις καὶ ἡ ἀξιολογικὴ ἔρευνα ὠδήγησαν καὶ ἐνταῦθα εἰς τροπήν, ἡ ὅποια εἶχεν ἥδη προπαρασκευασθῆ καὶ δι’ ἄλλων παραγόντων. Διότι κατέδειξαν, ως εἴδομεν, τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἰδιονομίαν τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν, τοῦ ἀντικειμένου τ.ξ. τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Οὕτω ἐπανέκτησαν αὖται τὴν αὐτονομίαν των, ἀπαλλαγεῖσαι ἀπὸ τὴν συνθλιπτικὴν κηδεμονίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως. Ἡ τροπή, ἡ ὅποια ἐπῆλθε συνεπείᾳ τούτου εἰς τὰς ἐπιστήμας τοῦ πνεύματος, ἐξεδηλώθη τὸ μὲν διὰ τῆς μεθοδολογικῆς διακρίσεως ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὸ δὲ διὰ τῆς διαφόρου τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως. Τὴν συνειδητοποίησιν τῆς μεθοδολογικῆς διοφορᾶς ὀφείλομεν πρὸ πάντων εἰς τὸν Windelband καὶ τὸν Rickert. Ἡ μέθοδος τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν εἶναι κατ’ αὐτοὺς ἴδιογραφική, ἐνῷ ἡ τῶν φυσικῶν εἶναι νομοθετική, ἐκεῖναι εἶναι ἐξατομικεύουσαι, αὖται γενικεύουσαι ἐπιστῆμαι, αἱ πρῶται ἔρευνοι συμβάματα, γεγονότα, αἱ δεύτεραι νόμους. Ἐπειτα αἱ μὲν μέθοδοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἶναι ἐλεύθεραι ἀξιολογήσεως, αἱ δὲ τῶν πνευματικῶν θεωροῦν τὸ ἀντικείμενόν των ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς ἀξίας. Ἡ μεθοδολογικὴ αὕτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο κατηγοριῶν τῆς ἐπιστήμης ἐνισχύεται διὰ τῆς διαγνώσεως τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀντικειμένου ἐκατέραι αὐτῶν. Τὸ ἀντικείμενον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν εἶναι τὸ πνεῦμα, ἡ πνευματικὴ πραγματικότης, δὲ πνευματικὸς βίος. ‘Αλλ’ ἡ νέα ἀνακάλυψις τοῦ πνεύματος, τὴν ὅποιαν περιεγράψαμεν ὀλίγον ἀνωτέρω, εἶναι κυρίως ἀναγνώρισις τῆς διαφορᾶς του ἀπὸ τὴν φύσιν, τῆς ἴδιοτυπίας του, τῆς αὐτονομίας του. Μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν ὅτι καὶ ἡ μεθοδολογικὴ καὶ πρὸ παντὸς ἡ πραγματικὴ αὕτη διάκρισις σημαίνουν ἐξοβέλισιν τῆς φυσιοκρατίας ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Αὕτη ἀπώλεσε τούλαχιστον τὴν ἐπικρατοῦσαν θέσιν, τὴν ὅποιαν κατεῖχε πρότερον καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας τοῦ πνεύ-

ματος, δπως ἀπώλεσεν αύτην και εἰς τὰς φυσικάς. Ἐντονώτερον κάπως ἔξεδηλώθη πάλιν ἀμέσως μετά τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον εἰς τὸν τρόπον τῆς θεωρήσεως τῶν ιστορικῶν φαινομένων, τὸν δποῖον ἔχρησιμοποίησεν ὁ Spengler εἰς τὸ πολύκροτον ἔργον του «'Ο ἀφανισμὸς τῆς Δύσεως». 'Αλλ' εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπελθούσης τροπῆς ὅτι εὔθυς ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ καταδείξουν τὸ σφαλερὸν τῆς μεθόδου σημαντικοὶ ἔρευνηται τοῦ πνεύτος, δποῖοι δ Rickert, δ Scheler, δ Joel κ.ἄ. "Ἐχει καταστῆ ἄλλως τε κοινὴ συνείδησις εἰς τοὺς μύστας τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ὅτι αὗται εἶναι κεκλημέναι δπως παρέχουν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἔρωτημα περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ πνεύματος, ως και τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως, τῆς ἰδιοτυπίας και τῆς αὐτονομίας του. Και ἡδη ἡ παρουσία των μόνη, τὸ γεγονός τῆς ἀνέκαθεν ὑπάρξεώς των, ἀπὸ τῆς λογικῆς και τῆς γνωσιολογίας μέχρι τῆς ἥθικῆς, τῆς αἰσθητικῆς και τῆς θρησκειολογίας, ἀκοδεικνύει τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν και τὸν ἴδιαζοντα χαρακτῆρα τοῦ ἀντικειμένου, περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ δποίου ἀσχολοῦνται.

* * *

'Εκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καταφαίνεται ὅτι ὁ εἰκοστὸς αἰών ἀποκατέστησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἔναντι τῶν φυσικῶν. 'Η ἀνεξαρτησία αὕτη εἶχε διαταραχθῆ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἡδη τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤρχισεν, ὑπὸ τὴν ἐπιδρασιν ποικίλων παραγόντων, νὰ στρέφεται πρὸς τὸ ἔμμονον, τὸ ἐνδοκοσμικὸν ἀποκλειστικῶς και ἀπώλεσε τὴν προτέραν ἱκανότητα πρὸς ἐμψύχωιν τῆς φύσεως. "Εκτοτε τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων μεταξὺ φυσικοῦ και πνευματικοῦ κόσμου ἐμφανίζει δύο μορφάς. Τὸ μὲν δηλαδὴ ἐπιχειροῦν νὰ παραγάγουν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς φύσεως, τὸ δὲ νὰ ἔξηγήσουν τὴν φύσιν ἐξ αὐτοῦ. 'Αμφότεραι αἱ παρατάξεις ἀφορμῶνται ἀπὸ τὸν μονισμόν, ἀνάγουν τ.ξ. φύσιν και πνεῦμα εἰς ἐμμόνους δυνάμεις, εἰς ἐνιαίαν ἐνδοκοσμικὴν ἀρχήν. 'Αλλ' οἱ μὲν ἐκδέχονται τὸν μονισμὸν τοῦτον ως φυσιοκρατικόν, οἱ δὲ ώς πνευματοκρατικόν. 'Ο πρῶτος με-

ταβάλλει τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας εἰς φυσικάς, εἰσάγει εἰς αὐτὰς τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτίας καὶ τοῦ νόμου καὶ διαλύει τὴν μὴ δεκτικὴν λόγου πραγματικότητα τῆς ἱστορίας εἰς γενικὰς ἐννοίας τῆς λογικῆς. Τὸ κορύφωμα τῆς φυσιοκρατίας ταύτης ἀποτελεῖ ἡ θετικοκρατικὴ φιλοσοφία τοῦ Comte. Κατ’ αὐτὸν φύσις καὶ ἱστορία δὲν σημαίνουν ἀντίθεσιν πρὸς ἄλληλα. Διὸ ἡ νομοτέλεια τῆς φύσεως διέπει καὶ τὴν ἱστορίαν. Σκοπὸς λοιπόν, πρὸς τὸν ὃποιον δέον νὰ τείνῃ ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος, εἶναι ἡ ἔνταξις αὐτῆς εἰς τὰς καθόλου μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸν πνευματοκρατικὸν μονισμὸν ἐκπροσωποῦν τούναντίον οἱ Γερμανοὶ κλασσικοὶ καὶ ιδεαλισταί, ὁ Herder, ὁ Κάντιος, ὁ Fichte, ὁ Schelling καὶ πρὸ πάντων ὁ "Ἐγελος. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη τῶν δύο συστημάτων συνεχίζεται καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος, ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν ἀποκτᾷ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ φυσιοκρατικὴ ροπή. Κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα τὸν μὲν φυσιοκρατικὸν μονισμὸν ἐκπροσωπεῖ κατ’ ἔξι χρήν ὁ μαρξισμός, τὸν δὲ πνευματοκρατικὸν ὁ νέος ιδεαλισμὸς κατὰ τὰς ποικίλας κατευθύνσεις του. Ἐκ τῶν τάξεων αὐτοῦ προέρχονται οἱ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι κατέδειξαν τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ἔδημιούργησαν τὰς εἰς τὴν ἔρευναν αὐτοῦ ἀρμοζούσας μεθόδους καὶ συνεκρότησαν τὰς ἐκ τῶν προτέρων ἀρχάς, ἐπὶ τῶν ὅποιων στηρίζονται αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι.

* * *

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐμβάθυνσιν ἔκείνην εἰς τὸ ἀντικείμενον, τὴν ιδιοτυπίαν καὶ τὸ ἔργον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν βαίνει καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς μεγάλης σημασίας, τὴν ὅποιαν ἔχουν διὰ τὸν ἀνθρωπὸν. Τὴν σημασίαν ταύτην κατέδειξε δι’ ὅλου τοῦ ἔργου του ὁ πιλότος Dilthey. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ ὅποιος κατέβαλε τὰ θεμέλια τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος καὶ ἔδημιούργησε ψυχολογίαν κατάλληλον πρὸς ἔρμηνείαν τῶν φαινομένων του, παρατηρεῖ μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἔξῆς περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν: «Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἔξύψωσεν, ἥμέρωσε καὶ ἔξηγέντε τὸ εἶδος, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκω, τὸ ἀνθρώπινον γένος, αὐτὸν

ούδέποτε μού τὸ μανθάνει ἡ φυσικὴ καὶ τὰ μαθηματικά. Μοῦ τὸ διδάσκει ἡ ἱστορία ὑπὸ τὴν εὔρυτάτην σημασίαν τῆς λέξεως, τ.ἔ. ἡ καθολικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Αὕτη εἶναι τὸ μέγα ἔργαστήριον τῶν ἐρευνητῶν τοῦ πνεύματος». Οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι στρέφονται κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰώνα εἰς τὴν θεώρησιν τῶν φαινομένων τοῦ πνευματικοῦ βίου μὲ δόλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς.

Ζητοῦν πάλιν, διποὺς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, τὰς ἀνεξαντλήτους πηγὰς τῆς ζωῆς, ἐκ τῶν δποὶων ἔξεπορεύθη δ,τι μέγα καὶ καθαρὸν εύρισκομεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ παρελθόντος. Ἀλλὰ πρὸς τὰς πηγὰς ταύτας ἔρχόμεθα εἰς ἐπαφὴν διὰ τοῦ συνόλου τῶν πνευματικῶν ὅργάνων. Διὰ τοῦτο ἡ ἔξαρσις τοῦ βιώματος, τῆς αἰσθητικῆς συμπαθείας, τῆς ἐνοράσεως, τῆς φαντασίας. "Ο,τι ἐπιζητοῦν εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅλον τὸ πλῆθος τῶν μορφῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκδηλώσεων. Ποθοῦν τὴν διείσδυσιν εἰς τὰς ξένας πνευματικὰς μορφάς, ἵνα γνωρίσουν οὕτω τὰς ἐνδομύχους πλαστικὰς δυνάμεις, διὰ τῶν δποὶων δημιουργοῦνται. Ἀναζητοῦν τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦτο δὲν περιορίζονται πλέον εἰς τὰς κλασσικὰς ἐποχάς, ἀλλ' ἐκτείνουν τὴν ἔρευνάν των εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τῶν πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων ὅλων τῶν αἰώνων, τὰ δόποια ἀποκαλύπτουν τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς δυνατότητάς της καὶ τὸν πλοῦτόν της. Ἀρκεῖ ἀπλοῦν βλέμμα εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνος, διποὺς ἀντιληφθῆ κανεὶς τὴν τροπήν, ἡ δποία ἐπῆλθεν ως συνέπεια τῆς νέας ψυχολογικῆς ἐμβαθύνσεως, τῆς ἐρμηνείας ως νέου τρόπου γνῶσεως καὶ τῆς νέας περὶ πνεύματος ἀντιλήψεως, ἀλλὰ καὶ ως ἀντίδρασις κατὰ τῆς μηχανοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καταβάλλεται τώρα προσπάθεια πρὸς γνῶσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἐσωτάτου πυρῆνος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ὅλων τῶν αἰώνων καὶ ὅλων τῶν πολιτιστικῶν κύκλων. Τοῦτο ἐπιχειρεῖται ὅχι μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ νοῦ, ἀλλὰ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Ἀναζητοῦν τὴν ἐσωτερικήν μορφὴν διεπισθεν τῶν ἐξωτερικῶν ἐκδηλώσεων, τὴν ζωντανὴν ψυχὴν

ὅπισθεν τῶν φαινομένων. Ἐνιχνεύουν πανταχοῦ τὸ ψυχικὸν περιεχόμενον διὰ τοῦ ψυχικοῦ βυθισμοῦ εἰς τὸ ὑπὸ ἔρευναν ἀντικείμενον, χωρὶς νὰ περιφρονοῦν πλέον τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου, τὸ μὴ δυνάμενον νὰ συλληφθῇ εἰς τὰ δικτυα τοῦ νοῦ. Συναισθάνονται τὸ ἄγονον ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἢ δποῖα ἀφοσιώνεται μονομερῶς καὶ χωρὶς εὐρυτέραν συσχέτισιν εἰς τὴν ἔρευναν ἀρχαὶων Ἱερῶν, εἰδώλων θεῶν, θρησκευτικῶν ὅμινων, χωρὶς ἐσωτερικήν, ψυχικὴν ἐπαφὴν πρὸς αὐτά, χωρὶς ψυχικὴν συνήχησιν, χωρὶς θρησκευτικότητα. Δὲν ἀρκοῦνται πλέον εἰς τὴν ἀπλῆν περιγραφὴν οὕτε εἰς τὴν συσχέτισιν μόνον τῶν φαινομένων πρὸς τοὺς ὄλικούς, οἰκονομικούς καὶ κοινωνικούς των δρους. Ἀλλὰ προχωροῦν εἰς τὸ ἔνδον, εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ νοήματος, τοῦ δποίου ἔκφρασις εἶναι τὰ πολιτιστικὰ δημιουργήματα. Πόσον εὑρύνεται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ ὄριζων, πόσον πλουσιωτέρα ἐπιστρέφει εἰς ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ καὶ πόσον βαθύτερον κατανοεῖ ὁ ἄνθρωπος τὰ φαινόμενα τοῦ πολιτισμοῦ μαρτυροῦν ἔργα, δποῖα λ.χ. τὸ «Μορφολογικὰ προβλήματα τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ» τοῦ Worringer ἢ τὸ «Τεχνοτροπία καὶ κοσμοθεωρία» τοῦ Nohl. Τὴν ροπὴν ταύτην πρὸς καθολικότητα καὶ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ ὑπεδάφους, ἐκ τοῦ δποίου ἀναφύονται γεγονότα, φαινόμενα, πρόσωπα, ἀπαντῶμεν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἴστορίαν καθόλου. Ἀλλ' ἐκεῖ, ὅπου ἐμφανίζεται κατὰ τρόπον ὅλως διόλου σαφῆ ἡ τροπή, εἶναι ἡ θεολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ἐν πρώτοις εὑρύνονται τεραστίως οἱ καὶ ἄλλως εὔρεῖς ὄριζοντες αὐτῆς διὰ τῆς θρησκειολογίας γενικῶς καὶ τῆς θρησκειοψυχολογίας ίδιαιτέρως. Ἀμφότεραι σημαίνουν ὅχι μόνον εὑρυνσιν, ἀλλὰ καὶ μεγάλην ἐμβάθυνσιν τῆς θεολογικῆς ἔρευνης. Τὸ ἔργον τῆς θεολογίας συμπληροῦται διὰ τῆς γνώσεως καὶ ἐρμηνείας τοῦ θρησκευτικοῦ βίου ξένων πολιτισμῶν καὶ ξένων θρησκειῶν. Ἡ ἐπαφὴ αὗτη πρὸς τὴν θρησκείαν ἄλλων πολιτιστικῶν κύκλων διδάσκει τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ίδιοτυπὸν θρησκευτικὴν καὶ μεταφυσικὴν προσπάθειαν τῶν φορέων τῶν πολιτισμῶν τούτων. Συγχρόνως δμως ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον πρὸς βαθυτέραν κατανόησιν τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας, καὶ τῆς ἀξίας τῆς ίδιας ήμῶν θρησκείας. Οὕτω ἀποκλεί-

σεται ἡ θεολογία ἀπό τὴν ἀπλῆν συλλογὴν καὶ σύγκρισιν θρησκευτικῶν πηγῶν, γραπτῶν μνημείων, τύπων λατρείας, ἥθων καὶ ἐθίμων. Πέρα καὶ ὅπισθεν αὐτῶν σφύζει τὸ θρησκευτικὸν βίωμα, ἡ ζωντανὴ θρησκευτικότης, τῆς ὁποίας ἔκφρασις εἶναι ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν καὶ αἱ ἄλλαι ἐκδηλώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἡ διείσδυσις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ύφὴν τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐρεύνης, ἡ ψυχικὴ συνήχησις. Καὶ τελικὸς σκοπός ἡ ἔξιχνίασις τῆς ἀληθείας ἢ τοῦ κύρους τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιολογικῶν κριτηρίων. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ ἐρευνητὴς μετέχει καὶ ἐδῶ δι’ ὅλης του τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀντικειμένου καὶ λαμβάνει ἀξιολογούσαν θέσιν ἔναντι αὐτοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν θετικιστικὴν ἐπιστήμην τῆς προηγουμένης γενεᾶς.

*Ανάλογόν τι παρατηροῦμεν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Ἐγκατάλειψιν τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ στροφὴν πρὸς μεθόδους, αἱ ὁποῖαι ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ἴδιαζουσαν φύσιν τῶν φαινομένων τοῦ πνεύματος, τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν στενὴν συνοχὴν πρὸς τὰ ὑλικά, διέπονται ὑπὸ νομοτελείας διαφόρου τῆς φυσικῆς.

3. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Πολὺ βαθύτερον χωρεῖ ἡ μεταστροφή, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀπό τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος. Ἐξ αὐτῆς πρὸ πάντων καταφαίνεται ὅλη ἡ ζήτησις καὶ ὅλη ἡ νοσταλγία, ἡ ὁποία διαπνέει τὸν αἰῶνα μας. Τὸ συναίσθημα τοῦ αἰῶνίου, ὁ βυθισμός εἰς τὴν θεότητα, ὁ πόθος πρὸς τὸν ἐσώτερον πυρῆνα τῶν ὅντων. Ἡ ἀνάγκη πρὸς ἐξύψωσιν τοῦ βίου καὶ πρὸς νέον ἥθος. Ὁ κάματος ἀπὸ τὸν ἄμοιρον πνεύματος ὑλισμὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἄψυχον νοησιαρχίαν. Ἡ στροφὴ πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἀξίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ὑπισχνοῦνται ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν καὶ ψυχικὴν εἰρήνην. Μετὰ μίαν ἐποχήν, ἡ ὁποία ἐπίστευσεν ὅτι δύναται νὰ παραιτηθῇ τοῦ ὑπεραισθητοῦ, ἀναζωπυροῦται πάλιν ἡ ὅρμη πρὸς τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὸν ἴδεαλισμόν. Τὸ νόημα τῶν φιλοσοφικῶν κα-